

Oprichting Biografisch Portaal van Nederland

17 februari 2010

J.C.H. Blom

(voorzitter Stichting Biografisch Portaal van Nederland)

Dames en Heren,

Het is een weinig verrassende opening, maar wezenlijk voor deze gelegenheid: geschiedenis gaat over mensen en wordt gemaakt door mensen, individueel en groepsgewijze. Het geldt trouwens ook voor het heden. De dynamiek van het historisch proces wordt in essentie bepaald door de eindeloze interactie van onuitputtelijke reeksen menselijke handelingen en beslissingen (ook om iets niet te doen). Die mensen handelen bewust, onbewust en vooral in gecompliceerde mengvormen daarvan. Zij beslissen individueel, maar tegelijk in een enorme variëteit van groepen. Zelfs als het in de uiterlijke vorm om zogenaamd anonieme instituties gaat, gaat het uiteindelijk toch steeds om menselijk handelen. En ook bij de in de geschiedschrijving meestal moeiteloos gehanteerde abstracte begrippen om de werkelijkheid van het verleden aan te duiden – van ‘De Oudheid’ tot ‘De Verlichting’; van ‘De Kruistochten’ tot ‘De Holocaust’ – gaat het om zulke reeksen van menselijk handelen.

Sommige van die handelingen blijken achteraf gezien belangrijker dan andere. Daarom worden sommige mensen ook als belangwekkender gezien dan andere. Boeiend is dat daarbij veelal geen direct verband bestaat tussen intentie en effect, inhoudelijk noch qua reikwijdte. Grote oorzaken met grote gevolgen komt voor, maar kleine oorzaken met grote gevolgen eveneens. In de actualiteit ogenschijnlijk grote oorzaken hebben in ruimer tijdsperspectief soms nauwelijks gevolgen.

Deze intro zou kunnen uitlopen op een nadere bezinning op de verantwoordelijkheid van mensen voor hun handelen, maar het gaat mij vandaag om iets anders, namelijk de consequenties voor het historisch bedrijf en de omgang met het verleden in alle denkbare vormen. Als immers handelen van mensen centraal staat in ons vak en bij historische belangstelling, dan is informatie over die handelende personen de primaire voorwaarde voor geschiedschrijving en historisch besef in bredere zin. Voor de zogenoemde hele groten uit het Nederland verleden – Erasmus, Willem van Oranje, Rembrandt, Multatuli, Aletta Jacobs, Wilhelmina - is het meestal niet zo moeilijk in biografieën informatie te vinden. Juist de laatste decennia bloeit het genre weer volop. Maar voor vele anderen, wel degelijk van enige betekenis maar minder centraal of van de tweede of derde orde, is het vaak heel moeilijk. Ons projectplan noemt biografisch informatie ‘een belangrijke sleutel tot cultureel erfgoed’. Ik neig er zelfs toe te zeggen ‘de belangrijkste sleutel’. Gezien de nadruk waarmee Nederland tegenwoordig zijn erfgoed koestert, zou je een uitstekende infrastructurele voorziening op dit gebied verwachten. Toch is dat maar in beperkte mate het geval. Tijd voor actie dus.

Natuurlijk is er wel van alles. De bijlage van het projectplan kent een indrukwekkende lijst van gedrukte biografische lexica en online biografische databanken, respectievelijk 40 en 10 stuks. Tezamen levert dat biografisch informatie op over vele tienduizenden Nederlanders die in enig opzicht belangwekkend genoeg werden geacht om in zo’n lexicon of databank te worden opgenomen. Die grote aantallen en de enorme diversiteit ervan laten meteen één van

de grootste makkes zien van dit conglomeraat: versnippering. En een nadere blik laat ook snel zien dat het bovendien ontbreekt aan volledigheid, betrouwbaarheid en duurzaamheid.

Het Biografisch Portaal van Nederland richten wij vandaag op om aan die versnippering iets te doen en om door samenwerking een instrument op te bouwen dat juist wel streeft naar: volledigheid, betrouwbaarheid en duurzaamheid. De doelgroep is zeer breed: wetenschappelijke onderzoekers, journalisten, tentoonstelling- en theatermakers, docenten, studenten, politici, genealogen, schrijvers, beleidmakers, algemeen-geïnteresseerden en ga zo maar door; wij werken voor 'gansch het volk'. Een gigantisch onderneming van de lange duur, waarvoor nog niet meer dan de eerste stapjes zijn gezet. In een voorbereidend symposium heb ik van een visioen gesproken. Het is inderdaad een lokkend ideaal waaraan wij met werkelijkheidszin en uithoudingsvermogen moeten werken. Een paar opmerkingen over wat dat in de praktijk betekent.

Ik begin met de **samenwerking**, het eerste streefdoel. Het visioen van de alomvattendheid zou kunnen verleiden tot een megalomane onderneming die ofwel de bestaande hulpmiddelen als concurrent wil wegvagen dan wel deze juist wil opslokken. Dat lijkt de beste manier om het hele plan in onderling gekrakeel en ruzie ten onder te laten gaan. Wij kozen voor een Biografisch Portaal als een voorziening waarin om te beginnen het bestaande op adequate digitale wijze wordt samengebracht en waarin de samenstellende bestanddelen elkaars bondgenoten zijn en samen meerwaarde creëren.

Het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis van oudsher de centrale infrastructurele voorziening voor het historisch onderzoek in Nederland nam het initiatief en dat was logisch. Verscheidene decennia geleden signaleerde het ING, het instituut bij uitstek voor de infrastructuur voor het historisch onderzoek in Nederland, dat er na het NNBW in de informatie over vooraanstaande Nederlanders een enorme lacune dreigde te ontstaan ten aanzien van de meer recent overledenen. Het onvolprezen BWN kwam tot stand. Dat is kort geleden in de bestaande vorm gestaakt omdat men oordeelde dat de tijd was gekomen om op andere wijze voort te gaan. Eén van die manieren is de samenwerking in het Biografisch Portaal.

Het ING, onder welks vleugelen ook het Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland floreert, zocht en vond de samenwerking met andere instituten en projecten, die lopende lexica of databanken beheren en met een aantal instituten die zich op andere wijze met deze problematiek bezig houden. Om pragmatisch redenen is er voor gekozen om dat aantal vooralsnog beperkt te houden. Ik noem nu verder geen namen, U vindt ze in de uitnodiging. Zou er direct een monsterlijk grote organisatie in het leven zijn geroepen dan was het gevaar levensgroot dat het initiatief meteen in schoonheid zou zijn gestorven.

Maar het is evident dat het verlangen naar **volledigheid** – het tweede streefdoel - met zich mee brengt dat het daarbij niet kan blijven. Het streven dient er dus op gericht te zijn tot geleidelijke en beheerste uitbreiding over te gaan, waarbij nieuwe partners een gelijkwaardige positie moeten krijgen. Eén van de ingewikkelde keuzes voor de toekomst is dan ook in dit proces van uitbreiding tempo en evenwicht in inhoudelijke sectoren optimaal te houden: vooral wie en wat eerst, niet zozeer wie of wat wel of juist niet.

Niettemin is nog een stevige inhoudelijke discussie nodig over de opnamecriteria, zowel voor bestaande lexica als, principiëler, voor de ondergrens van wie belangwekkend genoeg zijn om opgenomen te worden. Structureel opnemen van allen die men in het verleden

Nederlanders zou kunnen noemen is onmogelijk en ook onwenselijk. Ook steekproeven zijn in onze aanpak geen optie. De Historisch Steekproef Nederland is een eigenstandig programma met een eigen grote betekenis. Maar daarmee is die ondergrens nog niet helder. Het is een probleem dat in een volgende fase nog een slag dringender zal worden, namelijk wanneer het vervaardigen van lemmata aan de orde komt over personen die nog niet in één van de bestaande verzamelingen zijn (of vanzelfsprekend zullen worden) opgenomen.

De eis van **betrouwbaarheid**, het derde streefdoel, spreekt vanzelf, maar vormt ook een bron van problemen. Van enkele van de oudere lexica, die wel degelijk in het Biografisch Portaal thuis horen, is bekend dat de betrouwbaarheid op zijn minst twijfelachtig is. Van der Aa, met hoeveel ijver en liefde ook tot stand gebracht – het verhaal van die arme G.D.J. Schotel is bekend, die tot op hoge leeftijd op het laatst oud en steeds blinder in een kamertje in de Leidse UB dit naslagwerk zat af te maken, dat niet eens zijn naam droeg -, en zelfs het NNBW hebben geen goede reputatie. In het Biografisch Portaal zullen wij ons daar rekenschap van moeten geven en ook tegenover de gebruikers open kaart moeten spelen. In een volgende fase zal met nadruk de vraag opkomen of en zo ja in welke prioriteitenvolgorde aan revisie moet worden gewerkt.

In dit kader van betrouwbaarheid is ook de vraag relevant hoe het Biografisch Portaal zich verhoudt tot Wikipedia. Vooralsnog willen wij op grond van onze deskundigheid het laatste woord hebben over de tekst en de informatie en deze niet aan het vrije spel der krachten overlaten. Maar Wikipedia maakt wel op indrukwekkende wijze gebruik van deskundigheid van welke herkomst ook en heeft een heilzaam zelfreinigend vermogen. Ook wij zullen zeker gebruik gaan maken van mogelijkheden om elektronisch over de lexica en de lemmata van gedachten te wisselen en verbeteringen of aanvullingen uit te lokken. Zo zal ook het Biografisch Portaal profiteren van de deskundigheid van een brede kring van participerende vakgenoten en anderen.

Hoezeer hier ook voetangels en klemmen liggen en er reden is een stevige eindcontrole over de lemmata te houden, moge blijken uit het volgende. Het zal de deskundige lezers van de uitnodigingskaart zijn opgevallen: er staat een akelig foutje in. Koning Willem III is niet geboren op 17 februari, maar op 19 februari 1817. Met enige aarzeling wegens eigen falen, meld ik dat dit komt omdat is afgegaan op informatie van Wikipedia. Anders dan minister Cramer, die geen fout meer accepteert, buig ik het hoofd in nederigheid. Geheel zonder fouten zal het nooit zijn. Maar dat neemt niet weg dat betrouwbaarheid een fundamenteel criterium is en ook een kenmerk van het Biografisch Portaal behoort te zijn.

Het vierde streefdoel **duurzaamheid** spreekt enerzijds al even vanzelf als de andere. Deze onderneming starten wij voor de eeuwigheid, wellicht niet in de vorm maar wel naar inhoud en doel. Voor de komende paar jaar is dat geen probleem. Er was een aanloopsubsidie van NWO en er zijn twee mooie bijdragen van het Prins Bernhard Cultuurfonds en van Senternovem. En zo kunnen we een vliegende start maken, waarbij het ING zich heeft vastgelegd op de voortzetting en het onderhoud van het product dat nu gemaakt wordt. Maar vroeg of laat – en ik denk toch tamelijk vroeg – zal zich de vraag opdringen hoe lang we kunnen volstaan met oude lemmata. Zonder nieuwe lemmata zal van volledigheid op den duur zelfs geen schijn meer aanwezig zijn.

Daarbij gaat het denk ik vooral om drie categorieën. Ten eerste recent overledenen, van wie slechts in bepaalde sectoren systematisch informatie wordt verzameld (het

Parlementair Documentatie Centrum doet dat bijvoorbeeld; dat verzamelt zelfs al gegevens van nog actieve politici). Het staken van het BWN heeft een gat geslagen dat elke dag groter wordt. Ten tweede aanvullingen met lemmata uit sectoren die slecht bedeed zijn in de bestaande lexica wat afbreuk doet aan de representativiteit van het Biografisch Portaal. En ten derde de correctie, aanvulling, of vervanging van lexica waarvan de betrouwbaarheid en volledigheid onvoldoende is. Gigantische taken, die zeker niet meteen allemaal aangepakt kunnen worden, maar die op afzienbare termijn indringend aandacht vragen.

Tot zo ver heb ik alleen gesproken over het Biografisch Portaal als ambitieus naslagwerk voor een zeer breed publiek op zoek naar gegevens over individuele personen. In het persbericht heb ik laten weten dat wij daarmee iets tot stand willen brengen dat elke beschaafd land behoort te hebben. Maar onze ambitie reikt verder. Ik moet er kort over zijn, maar ik wil het niet onvermeld laten. Bij NWO is een verzoek om subsidie gedaan in het kader van de zogenoemde Investerings Groot om het Biografisch Portaal uit te breiden met een belangwekkend instrument voor wetenschappelijk onderzoek, dat veel verder kan gaan dan individueel biografisch onderzoek. Om het heel simpel, te simpel eigenlijk, te zeggen: door op gestandaardiseerde wijze een reeks metadata per uniek persoon samen te brengen wordt een instrument gecreëerd, dat onderzoek mogelijk zal maken op een schaal die tot nu toe fysiek onmogelijk was en dat zich dan ook zal uitstrekken tot collectieve processen: elitevorming, netwerken, diversiteit, migratie om slechts enkele voorbeelden te noemen.

Een visioen dus. Maar wellicht zijn de eerste stappen dichtbij. De commentaren in de beoordelingsronde waren overwegend positief. Dat garandeert niets, ik weet het. Maar stiekem hoop ik natuurlijk op een toewijzing, die ons ook in Europa aan de frontlinie van het wetenschappelijk bedrijf zal plaatsen. Niettemin nu terug naar de werkelijkheid van vandaag. Wij celebreren heden het begin van iets dat Nederland weer tot een 'beschaafd land' maakt en wij doen dat op traditioneel Nederlandse wijze, namelijk door samenwerking van ongelijksoortige eenheden te bezegelen. Over enkele ogenblikken zullen wij overgaan tot de formele oprichting van de stichting waarin die samenwerking is geregeld. Dat kan niet zonder handtekeningen en een notaris. Heel spectaculair is dat niet maar wel heel plechtig. Mijn hand, die tekent, zal te zien zijn op een scherm. Mijnheer de notaris, leid mij in verzoeking, zou ik willen zeggen.